

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งการนำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

ผลการศึกษา

ศักยภาพพื้นที่ เรื่องราวต่างๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี

บริบทของชุมชนริมน้ำจันทบูร

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนริมน้ำจันทบูร ตั้งอยู่ในตำบลจันทนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำจันทบุรี ชุมชนนี้มีความเป็นมาอันเก่าแก่ พบหลักฐานการตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย อีกทั้งเคยเป็นย่านตลาดและย่านการค้าอันเจริญรุ่งเรืองริมน้ำจันทบูรมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2533 ได้เกิดเพลิงไหม้ เป็นเหตุให้บ้านเรือนริมน้ำ จำนวนหนึ่งซึ่งเป็นบ้านไม้เสียหาย นับเป็นการยุติบทบาทของการเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรือง ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงเป็นเพียงแหล่งบ้านเก่าสมัยอาณาจักร และแหล่งรวมวิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนภาพประวัติศาสตร์ความทรงจำเคียงคู่กับประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรี

แม้ปัจจุบันชุมชนริมน้ำจันทบูรจะเป็นเพียงความทรงจำของภาพอดีตที่เคยรุ่งเรือง อดีตของย่านการค้าเก่าแก่ แต่สิ่งที่ยังคงหลงเหลือมาถึงปัจจุบันนั้น คือ ความเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรมภายใต้วิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำ เป็นชุมชนที่มีการติดต่อปฏิสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ บริเวณชุมชนที่เป็นชุมชนญวนคริสต์ คือ ชุมชนวัดโรมันแคทอลิก ชุมชนชาวไทยและจีนตลาดล่าง โดยมีถนนเส้นเล็กๆ และสะพานเชื่อมต่อสามชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนี้ บริเวณริมน้ำยังเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญของชนทั้งสองศาสนา คือ อาสนวิหารพระนางมารีอาห์ปฏิสนธินิรมล หรือ โบสถ์วัดโรมันแคทอลิก และศาลเจ้าตัวเล่าเอี้ย ศาลเจ้าแม่กวนอิม ทั้งวัดจันทนาราม ซึ่งเป็นสิ่งแสดงถึงความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ในยุคนปัจจุบัน วิถีชีวิตของชุมชนที่เรียบง่ายและสงบงามหลายแห่ง ได้ถูกระบบการและแผนการจัดการชุมชน โดยเน้นที่บทบาทของคนในการจัดการชุมชนนั้น ได้มีการค้นหาและฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่ชุมชนมี ได้แก่ การศึกษาและฟื้นฟูประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิตและภูมิทัศน์ชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมวัฒนธรรม เหล่านี้ เป็นพลังของ

ชุมชน เป็นสิ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับจังหวัด เพื่อคงความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิมเอาไว้ ไม่ต้องการให้ถูกดัดแปลงเพื่อสร้างภาพตลาดเก่า

ดังนั้น กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงเกิดจากการที่ชาวบ้านได้ทักท้วงว่า แผนการที่จะเนรมิตชุมชนริมน้ำให้กลับมาเป็นภาพแบบอดีต คือ เป็นแหล่งการค้าที่รุ่งเรือง เป็นตลาดสินค้าที่ใหญ่และหลากหลายดังที่พาณิชย์จังหวัดซึ่งเป็นหน่วยงานสำคัญของจังหวัดที่เข้ามาจัดการต้องการนั้นคงทำไม่ได้ เนื่องจากเคยเกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ ตึกแถวย่านการค้าเดิมหลายแห่งได้รับความเสียหาย ซึ่งภัยครั้งนั้นถือเป็นการปิดฉากตลาดริมน้ำที่เคยเจริญรุ่งเรืองในอดีต และนอกจากนี้ ชาวบ้านยังกล่าวว่า สิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่นั้นคือ ความทรงจำและตีกรามบ้านช่องที่รอดพ้นจากเหตุไฟไหม้ ที่เป็นสถาปัตยกรรมแบบฝรั่งเศส และภาพวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ยังคงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมบางประการ อันเป็นวิถีแบบคนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ภาพของสังคมริมน้ำจันทบูรต่างหากที่เป็นสิ่งที่หลงเหลืออยู่และเป็นสิ่งที่อาจจะมาแทนที่ภาพของย่านการค้าเดิมในอดีตได้ในเชิงของการท่องเที่ยว

ทั้งหมดนี้จึงเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ ซึ่งน่าจะเป็นนิมิตหมายที่ดีในการพัฒนาชุมชนในลำดับต่อไป ความน่าสนใจยังรวมถึงกระบวนการทำงานของชาวริมน้ำจันทบูรที่สามารถร่วมงานกับภาครัฐและองค์กรเอกชนต่างๆ ในกระบวนการจัดการชุมชนได้โดยไม่ขัดแย้ง แต่เป็นการร่วมมือที่ตั้งอยู่บนฐานของการให้สิทธิชุมชนและชาวบ้านในการจัดการตนเองเพราะคนในชุมชนคือ คนที่มีชีวิตอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมในยุคสมัยต่างๆ เคียงคู่กับชุมชนมาโดยตลอดถึงรับรู้ ตลอดจนมีความเข้าใจในชุมชนและรวมถึงมีความตระหนักในจิตสำนึกแห่งการอนุรักษ์ชุมชนความหวงแหน ความภาคภูมิใจและความรักจึงเหมาะสมที่จะเป็นผู้จัดการชุมชน เพื่อให้กระบวนการจัดการทุนทางสังคมวัฒนธรรมชุมชนเป็นไปโดยชุมชน เพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ

ชุมชนริมน้ำจันทบูรก็เป็นไปในลักษณะที่เป็นชุมชนที่ไม่ได้มีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจหรือปัญหาเรื่องปากท้องของคนในชุมชนเป็นปัญหาหลัก ดังนั้น แนวคิดการพัฒนาชุมชนจึงอาจไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ ดังเช่นชุมชนชนบท เพราะชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนแบบเมืองมาตั้งแต่อดีตที่เป็นย่านการค้าและตลาดสำคัญของเมืองจันทบุรี ด้วยเหตุนี้ การหันกลับมาให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนตลอดจน การฟื้นฟูภาพอดีตผ่านความเป็นชุมชนริมน้ำฯ ปัจจุบันจึงเป็นความต้องการทางใจหรือความต้องการทางสังคมของผู้คนในชุมชนริมน้ำฯ มากกว่า

โครงสร้างทางวัฒนธรรม

แนวคิดเรื่องชุมชนเชื่อมโยงไปถึงกระบวนการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรม กล่าวคือ กระบวนการชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อการต่อรองกับภาครัฐ นอกจากนี้กระบวนการยังนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเน้นบทบาทของคนในที่มีความใกล้ชิดและเข้าใจบริบทความเป็น

ชุมชนของตนเอง ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมอันเป็นทรัพยากรสำคัญของชุมชน นำไปสู่แนวคิดแบบชุมชนนิยม ก่อให้เกิดการนำทุนทางวัฒนธรรมที่ชุมชนมีมาประยุกต์ใช้ เป็นกระบวนการที่สำคัญน่าสนใจเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนของการปรับปรุง แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยว จนในที่สุดต้องประสบกับภาวะสูญสลายอัตลักษณ์ทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

ลักษณะทางกายภาพ

การจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรม ส่งผลต่อวัฒนธรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่เน้นเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชิงวิถีชีวิตและเชิงอนุรักษ์ จุดขายที่นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้เพิ่มเติมเรื่องราวของพื้นที่นั้นๆ เข้าไว้ด้วย ทั้งความเก่าแก่ ความงดงามของวิถีชีวิตและผู้คน ความแตกต่างทางวัฒนธรรมบางประการตลอดจนสินค้าหลากหลายที่เป็นของท้องถิ่นหรือผลิตขึ้นจากชุมชนนั้น ๆ นี่คือนโยบายรูปแบบใหม่ของวาทกรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ในยุคทุนนิยม โลกาภิวัตน์ และแม้ผู้ที่ได้รับประโยชน์นั้นยังคงถูกตั้งเป็นประเด็นคำถามในหลาย ๆ พื้นที่ ว่าคือผู้คนที่เป็นเจ้าของพื้นที่นั้นหรือคนนอกที่บังเอิญเข้าไปจัดแจงอย่างถูกที่ถูกเวลากันแน่ หากแต่ปรากฏการณ์การฟื้นฟูเมืองของชุมชนริมน้ำเป็นกระบวนการจัดการด้านการท่องเที่ยวกับการจัดการชุมชนที่ผสมผสานกับผลประโยชน์กับภาครัฐได้ แต่เป็นไปบนพื้นฐานที่ชุมชนจะต้องไม่สูญเสียทั้งตัวตน วิถี ตลอดจนผลประโยชน์เช่นกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543)

นอกจากความคิดเห็นของชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร ผู้วิจัยยังได้รับทราบความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวมองว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนเล็ก ๆ เดินเที่ยวใช้เวลาไม่มาก บรรยากาศดี มีภาพวิถีชีวิตคล้าย ๆ กับเมืองเชียงคาน จังหวัดเลย แต่ดูเป็นธรรมชาติมากกว่าตรงที่ไม่มีเกสต์เฮาส์ ที่พัก โฮมสเตย์ เป็นภาพวิถีชีวิตที่ชาวริมน้ำเคยใช้ชีวิตตั้งแต่อดีตเช่น ในที่ยังคงเป็นเช่นนั้น สำหรับตนเองนั้น ชอบบ้านโบราณ เคยไปมาหลายที่ อาทิ สามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดภูเก็ต ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพฯ เพิ่งมีโอกาสมาเที่ยวชมชุมชนริมน้ำจันทบูร รู้สึกชอบ โดยเฉพาะบ้านพิพิธภัณฑสถานที่ได้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองจันทบุรีและชุมชน ตลอดจนคนเก่าคนแก่ในชุมชนมากมายไม่ยากให้ชุมชนนี้กลายเป็นเหมือนตลาดหรือมีคนเข้ามาเยอะ ๆ เพราะอาจทำให้ทรุดโทรมเร็วและไม่รู้สึกสบาย ๆ เวลาเดินเที่ยวชมแบบปัจจุบันนี้ (ธิดา วงศ์สิริเจริญ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2557)

สำหรับความเห็นของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ผู้วิจัยมีโอกาสพูดคุย คือ ความเห็นจาก MR. John Louise (มิสเตอร์ ของ หลุยส์) ชาวฝรั่งเศส กล่าวว่า เคยมาแต่ชุมชนตลาดบนหรือตรอกกระจ่างที่เป็นแหล่งค้าพลอยที่จันทบุรี ครั้งนี้ได้เพื่อนชาวไทยพามาเที่ยวที่ชุมชนริมน้ำฯ ชอบมากชอบโบสถ์คริสต์เพราะสวยและเป็นสถาปัตยกรรมเหมือนที่ประเทศฝรั่งเศส คือ เป็นแบบโกธิค

นอกจากนี้ยังชอบอาหาร คือ ขนมไข่ พ่อผู้วิจัยถามว่า เคยทราบประวัติศาสตร์ของชุมชนแห่งนี้สมัยยุคอาณานิคมหรือไม่ ซอง หลุยส์ ตอบว่ารู้จากเพื่อนชาวไทย และคิดว่าน่าสนใจมาก ตอนไปชมพิพิธภัณฑ์ก็ยิ่งพบเอกสารบางฉบับเป็นภาษาฝรั่งเศสด้วย สำหรับความคิดเห็นถึงชุมชนริมน้ำจันทบูรในอนาคต นักท่องเที่ยวผู้นี้ถือว่า ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพราะที่เป็นอยู่มีเสน่ห์ดีแล้ว และถ้าเปลี่ยนแปลงไปจนกระทั่งมีการก่อสร้างหรือร้านค้ามากขึ้น ความสวยงามก็จะหายไป ธรรมชาติของที่นี่ที่พบเห็นอยู่ขณะนี้ คือสิ่งที่ชุมชนฯ น่าจะคงไว้

โครงสร้างทางสังคม

รูปแบบการบูรณาการกระบวนการพัฒนากับภูมิปัญญาภายใต้โครงสร้างทางสังคมท้องถิ่น โดยมีมุมมองว่า การพัฒนาที่ดำเนินการอยู่ ควรเป็นไปตามธรรมชาติที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน การบูรณาการทางแนวคิดและโครงสร้างดังกล่าว ทำให้ทราบถึงนัยของการพัฒนาที่เป็นการเรียนรู้ของชุมชน และการปรับสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้องอาศัยสถานะ บทบาท โครงสร้างทางสังคมและกลไกในการจัดการเรื่องเดียวกัน สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูร การดำเนินการพัฒนาเป็นไปในรูปแบบที่เน้นการยอมรับนับถือซึ่งกันและกันเป็นการดำเนินการและร่วมเรียนรู้ที่ทั้งกลุ่มแกนนำกับชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงชาวบ้านกับชาวบ้าน แกนนำกับจังหวัด แกนนำกับองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคน มีกระบวนการที่เน้นการต่อยอดทางความคิด เพื่อทิศทางการจัดการ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาชุมชนในอนาคต (ธิดา วงศ์สิริเจริญ, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2557)

ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของชุมชนริมน้ำจันทบูร

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

การท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นลักษณะตลาดบก แต่อยู่ริมน้ำและถึงแม้จะมีคนจากภายนอกแวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม แต่ก็ยังไม่มากมายเสียจนกระทั่งอาจกระทบกับวิถีชีวิตแบบธรรมชาติของคนในชุมชนเท่าไรนักเช่นเดียวกัน ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก็เคยเป็นย่านการค้า เป็นตลาดสินค้าที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต แต่ปัจจุบัน การสะท้อนภาพอดีตเช่นนั้นอาจเป็นไปได้ เนื่องจากบริบททางสังคม วิถีชีวิตบางประการของผู้คน ชุมชนได้เปลี่ยนไป เพราะไม่ได้ดำเนินการในลักษณะเดียวกับแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำที่อื่นๆที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังนั้น จึงคงเหลือเพียงคำบอกเล่าถึงภาพในอดีตเท่านั้น ที่ทำให้เรารู้ว่าที่นี่เคยเป็นตลาดน้ำมาก่อน (จรัส ชุมเรืองรอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2553) ชุมชนริมน้ำจันทบูรที่กำลังสะท้อนภาพความเป็นตลาดบกแห่งใหม่ที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมการท่องเที่ยว แต่ก็เป็นไปในรูปแบบการปรับปรุงแต่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การให้ความร่วมมือกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว การปรับวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับยุคสมัย ไม่เป็นไปในลักษณะการต่อต้านภาครัฐหรือกระแสทุนนิยม แต่อยู่ร่วมกัน ประสานงานกันได้

ขณะเดียวกัน ก็จะไม่ยอมให้ชุมชนต้องสูญเสียทุนทางสังคมวัฒนธรรม อัตลักษณ์ วิถีชีวิตหรือถูกกลืนกลาย และดำเนินการโดยให้คนในเป็นผู้จัดการชุมชนของตนเองแท้จริง

ชุมชนริมน้ำจันทบูร เป็นตลาดย่อย ๆ ที่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ชัดเจนที่จะขยายตลาดชุมชนเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวในปัจจุบัน หากแต่ต้องการคงสภาพดั้งเดิมของความเป็นชุมชนเก่าแก่และวิถีชีวิตคนริมน้ำเอาไว้ให้มากที่สุดมากกว่า

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปะ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนริมน้ำจันทบูร อันเป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนประการหนึ่ง ชุมชนริมน้ำจันทบูรมีประเพณีอันสืบทอดมาจากการเป็นชุมชนแห่งวิถีสามวัฒนธรรม คือ ไทยจีน และญวน การผสมผสานทางพิธีกรรม ความเชื่ออาจเกิดจากการยอมรับและเคารพในสิทธิและความหลากหลาย ในพื้นที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร จะพบศาสนสถานทั้งวัดพุทธ วัดจีน วัดญวน อันนิกายตลอดจนโบสถ์คริสต์ การประกอบประเพณีพิธีกรรมของผู้คนในชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นไปแบบอิสระ และอาจมีการเข้าร่วมในประเพณี พิธีกรรมของกันและกัน อาทิ ชาวพุทธก็ไปร่วมเฉลิมฉลองงานคริสต์มาสได้ โดยไปร่วมสนุกในการจับฉลากของขวัญกับทางโบสถ์ หรือการเข้าร่วมประเพณีตักบาตรข้าวหอ ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมในชุมชนริมน้ำจันทบูร ในช่วงงานเทศกาล หรืองานประจำปี เพื่อสะท้อนถึงการยอมรับความหลากหลายและวิถีชีวิตในอดีตของชาวริมน้ำจันทบูร ด้วยเช่นกัน

ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร วิถีของความเป็นชาวชุมชนริมน้ำมักเป็นภาพของชุมชนที่มีวันวานอันสงบงาม ชีวิตที่เรียบง่าย ความเป็นย่านที่เคยมีความสำคัญด้านเศรษฐกิจ มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา และมีความสืบเนื่องของกลุ่มคนที่เคยอาศัยและยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม บ้านเรือนที่เป็นแบบเฉพาะของคนในแต่ละชุมชนริมน้ำ มักหนีไม่พ้นบ้านเรือนแถว ทำด้วยไม้ หรืออาจมีสถานที่ที่เคยมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หลงเหลืออยู่จนปัจจุบัน มีศาสนสถานคู่ชุมชน เพื่อเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมต่างๆของผู้คน กล่าวได้ว่า วิถีชีวิตคนริมน้ำ บางครั้งอาจไม่ใช่อื่นใด หากเป็น ภาพ และบรรยากาศแบบชุมชนริมน้ำที่งดงามทุกๆแห่งนั่นเอง และสิ่งเหล่านี้ คือ มรดกอันทรงคุณค่า ที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร รวมไปถึงชุมชนริมน้ำอื่นๆ พึงรักษาไว้และเป็นความทรงจำอันงดงามแก่ผู้มาเยือนตลอดไป (ชุมพล อักพันธานนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2557)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ในฐานะชุมชนซึ่งเป็นชุมชนการค้าเก่าแก่ที่เจริญรุ่งเรืองในอดีต ประวัติความเป็นมาของบ้านเรือน อาคารสถานที่ตลอดจนผู้คนที่อยู่อาศัยที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 และผ่านบริบททางสังคมในยุคสมัยต่างๆ ทั้งความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอย ซึ่งกล่าวได้ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้ เป็นชุมชนที่พลวัตทางประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ก็ถูกนำมาเป็นเครื่องมือใน

การสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนความรู้สึกภาคภูมิใจและรักในชุมชนบ้านเกิดของชาว ริมน้ำจันทบูร ทั้งในด้านการรวบรวมเรื่องราวในวิถีทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นก็ดี การจัดทำสาแหรก ครอบครัวก็ดี นำไปสู่การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่เป็นแหล่งการเรียนรู้ประจำท้องถิ่นขึ้น สำหรับคนใน ชุมชนก็ได้ประโยชน์ร่วมกัน และสะท้อนตัวตนในมิติประวัติศาสตร์ชุมชนสู่คนภายนอก

นอกจากนี้ ความเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติอันหลากหลาย ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายญวน ที่เข้ามาตั้งรกรากและอยู่อาศัยในชุมชนริมน้ำจันทบูรแห่งนี้มา ตั้งแต่อดีต รวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งการแลกเปลี่ยนเชิงการค้า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ผ่านการแต่งงาน ตลอดจนความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งร่วมกันของกลุ่มคนหลากหลาย เชื้อชาติ ศาสนานี้ จึงกล่าวได้ว่า ความหลากหลายที่สามารถอยู่ร่วมกัน การผ่านบริบททางสังคมในแต่ละ ยุคสมัยมาร่วมกันของผู้คนในชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้เอง ถือเป็นอัตลักษณ์ที่น่ากล่าวถึงในฐานะที่เป็น ทุนทางสังคมหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง

ภาพชุมชนริมแม่น้ำจันทบูร และวิถีชีวิตแบบคนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำตลอดจนวัฒนธรรมการ กินและการละเล่นพื้นบ้าน สะท้อนความเป็นอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ ภาพวันวานอันสงบงาม และวิถีชีวิตที่ราบเรียบ เป็นไปแบบเกื้อกูลกัน แม้ว่าปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบูร จะไม่ได้เป็นชุมชน การค้าที่คลาคล่ำไปด้วยผู้คนเหมือนสมัยก่อน แต่ชาวริมน้ำฯ ก็พยายามที่จะประสานงานความร่วมมือ ทั้งจากคนในชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ รวมไปถึงภาครัฐอย่างพาณิชย์จังหวัด เพื่อนำไปสู่ กระบวนการจัดการชุมชนในมิติทรัพยากรวัฒนธรรมในลำดับต่อไป เพื่อหยุดยั้งความเป็นชุมชน เข้มแข็งด้านการจัดการชุมชนทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำจันทบูร จะได้ไม่ถูกกลืน กระจาย หรือสูญสลายไปในท่ามกลางกระแสทุนนิยมท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ ดังเช่นชุมชนริมแม่น้ำ อื่น ๆ ประสบโดยคนในชุมชนลุกขึ้นมาตระหนักในสิ่งที่ชุมชนเห็นว่าเป็นทุน มรดก หรือทรัพยากรทาง วัฒนธรรมของตน และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างพลังแก่ชุมชน ในกระบวนการจัดการชุมชน ซึ่งนั่นก็ เป็นผลมาจากชาวริมน้ำเห็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมของตนเอง ตระหนักในคุณค่า และห่วงแหน ตลอดจนใช้ทุนหรือทรัพยากรทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับภาครัฐ และเป็นเครื่องแสดงถึงพลังของชุมชนในเวลาต่อมา

ชุมชนริมน้ำจันทบูรได้มีความพยายามที่จะอนุรักษ์และการบูรณะแบบคงสภาพของความ เก่าแก่ของสถาปัตยกรรมบ้านเรือนแบบเก่าเอาไว้ให้ได้มากที่สุด จะปรับปรุงก็เพียงแต่การทาสีให้ดู ใหม่ การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอโดยใช้วัสดุที่เหมือนจริงหรือใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด

ในชุมชนริมน้ำจันทบูร การจัดการที่เน้นรูปแบบที่ต้องมีความสวยงาม อาทิ การจัดกิจกรรม ตักบาตรเชิงวัฒนธรรม คือ การตักบาตรข้าวห่อ ซึ่งจัดเป็นประจำทุกเดือน เพราะความต้องการย้อน ยุค และการขอให้ผู้มาร่วมพิธีแต่งกายด้วยผ้าไทย พร้อมกับมีการเปิดบรรเลงดนตรีไทย ดังที่เห็นได้ จากการจัดงานประจำปีชุมชนริมน้ำ (ชุมพล อักพันธานนท์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2557)

ผลกระทบที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา

ด้านเศรษฐกิจ

จากนโยบายพาณิชย์จังหวัด ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นบางอย่างภายในชุมชนขึ้น นั่นคือ การกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนเพื่อต่อรอง รวมทั้งเรียนรู้และร่วมมือกัน โดยมีแนวคิดและกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยคนในชุมชนเองเพื่อให้ผลประโยชน์เกิดแก่คนในชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นการป้องกันการเข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมและปัญหาการล่มสลายของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนอีกประการหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นขึ้นชื่อว่า ชุมชนริมน้ำ หลายคนอาจเข้าใจว่าแนวทางการพัฒนาก็น่าจะเหมือนกับชุมชนริมน้ำอื่น ๆ ทั่วไปในประเทศ อาทิ ดำเนินสะดวก อัมพวา ดอนหวาย ฯลฯ แต่คณะกรรมการชุมชน ซึ่งก็คือกลุ่มแกนนำชุมชนกลับมองต่างออกไป และไม่คิดว่าการนำรูปแบบของตลาดเก่าริมน้ำอื่น ๆ มาใช้จะเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับชุมชนริมน้ำจันทบูร กล่าวคือ ปัจจัยด้านวิถีชีวิตของตลาดน้ำภาคกลาง และทำน้ำแห่งตะวันออกนั้นแตกต่างกันอยู่มาก ตลาดน้ำภาคกลางเป็นตลาดซึ่งซื้อขายของกันบนเรือ ฉะนั้นบ้านริมน้ำของภาคกลางจึงหันหน้าเข้าหาสายน้ำทั้งสองฝั่ง ส่วนที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร ตั้งแต่อดีตที่เป็นย่านการค้าเก่าแก่นั้น แม้อินค้าจะเดินทางมาทางน้ำก็จริง แต่พอมาถึงท่าก็ขึ้นมากำขายกันบนบก บ้านเรือนของชุมชนริมน้ำที่นี้จึงหันหลังให้น้ำถัดเข้าไปบนบกมีถนนตรงกลาง และสร้างเรือนแถวยาวคู่กันไปตามแนวถนน ซึ่งถนนนั้นก็จะเป็นถนนค้าขาย มีท่าเรือเป็นที่ขึ้นของ เรียกได้ว่าเป็นวิถีชีวิตคนละแบบบนโครงสร้างที่ต่างกัน (องอาจ บุญการี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2557)

ชุมชนริมน้ำจันทบูร ไม่ได้นิ่งดูตายหรือปล่อยให้การจัดการชุมชนเป็นไปโดยทางจังหวัดแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ชุมชนริมน้ำจันทบูร มีการเสนอวิธีที่ดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของจังหวัดแบบมีเงื่อนไขบางประการ เช่น ทางจังหวัดต้องการให้ชุมชนริมน้ำจันทบูรฟื้นตัวขึ้น โดยการนำสภาพอดีตในฐานะการเป็นย่านการค้าที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นมา แต่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร กลับมองว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่อาจเป็นไปได้ในแบบที่ทางจังหวัดต้องการ เพราะการที่จะให้ชาวบ้านเนรมิตภาพของตลาดขึ้นมา โดยทุกหลังคาเรือนต้องมีการจัดร้านขายของ หรือการสร้างภาพของตลาดบกหรือตลาดน้ำขึ้นมา นั้น คงเป็นเรื่องที่ขัดกับวิถีชีวิตปัจจุบันของชาวริมน้ำจันทบูร เนื่องจากชาวชุมชนริมน้ำส่วนใหญ่ มีอาชีพอื่น ๆ อยู่แล้ว และการที่จะจัดสร้างภาพของชุมชนที่เป็นย่านการค้าขึ้นมา นั้น จะสู้การดำรงชีวิตแบบเป็นธรรมชาติไม่ได้ และนั่นเอง ถือเป็นกระบวนการต่อรองของชุมชนรูปแบบหนึ่ง (ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2557)

ด้านสังคม

จากการพูดคุยกับหนึ่งในแกนนำชุมชนทายาทรุ่นปัจจุบันของบ้านโศกบาล กล่าวว่า ชุมชนฯ ไม่ได้มีแนวคิดแบบต่อต้านนโยบายของพาณิชย์จังหวัดหากแต่คิดว่า ถ้าสามารถทำงานประสานกันได้ในแบบที่ชุมชนมีกระบวนการรับรู้ในแผนงานของพาณิชย์จังหวัดอย่างถ่องแท้และมีกระบวนการจัดการโดย คนในซึ่งเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูรเป็นหลักน่าจะดีกว่า (กนกรัตน์ โศกบาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ จากการกระตุ้นนโยบายจังหวัด จึงนำไปสู่การตื่นตัวของชุมชนในแง่ของการมีแนวคิดที่บูรณะชุมชนขึ้นในหลายลักษณะ การชูวิถีชีวิตของชุมชนขึ้นภายใต้บริบททางสังคมยุคปัจจุบัน การฟื้นฟูและค้ำจุนมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง นำไปสู่กระบวนการรวบรวมประวัติศาสตร์ชุมชน การจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชน การบอกเล่าประวัติเจ้าของบ้านเรือนเก่าแก่ในย่านริมน้ำผ่านการจัดทำป้ายนิทรรศการ ฯลฯ ดังกล่าว ที่สำคัญ การเกิดกลุ่มคณะกรรมการชุมชนหรือแกนนำชุมชนขึ้นมาอย่างชัดเจนเพื่อทำหน้าที่เป็นกลุ่มประสานงานสื่อกลางระหว่างชุมชนกับจังหวัด

1. กลุ่มแกนนำชุมชน : ที่มาและบทบาท

การเกิดขึ้นของกลุ่มแกนนำชุมชนเป็นผลมาจากการเข้ามาของแผนพาณิชย์จังหวัดเรื่อง การจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ก่อนหน้านั้น กระบวนการขับเคลื่อนภายในชุมชนริมน้ำจันทบูรอาจยังไม่ชัดเจน เนื่องจากกระแสต่างๆ จากภายนอกยังไม่ได้เข้ามาปะทะสังสรรค์กับชุมชนเท่าใดนัก แต่ปัจจุบัน กระแสการท่องเที่ยวที่ดี กระแสนิยมเชิงพาณิชย์ที่ดีที่เข้ามาสู่ชุมชนริมน้ำจันทบูร ก่อให้เกิดกระบวนการตื่นตัวเพื่อที่จะหันกลับมาเรียนรู้และนำไปสู่กระบวนการจัดการชุมชนแบบที่คนในมีบทบาทชัดเจนมาขึ้น

การเกิดขึ้นของกลุ่มแกนนำได้เลือกจากบุคคลที่คนในชุมชนเห็นว่า มีวิสัยทัศน์ที่เหมาะสม เป็นชาวชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยกำเนิดมีประสบการณ์ทำงานเชิงปฏิบัติการ และมีวิสัยทัศน์และทัศนคติที่ดีต่อการทำงานชุมชน เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือและไว้วางใจ กระบวนการทำงานโดยกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น มีอาจารย์ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย เป็นหัวหน้าแกนนำชุมชนฯ โดยบทบาทกลุ่มแกนนำยังสะท้อนจากวิสัยทัศน์การทำงานเพื่อชุมชน ได้แก่

“ริมน้ำจันทบูรเป็นชุมชนที่ดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและความ เป็นย่านการค้าดั้งเดิม เผยแพร่ความรู้เชิงศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าลักษณะของ พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต” จากวิสัยทัศน์ดังกล่าว พบว่า รูปแบบการจัดการชุมชนในมิติวัฒนธรรมนั้น ล้วนมีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ในแง่ของการอนุรักษ์เพื่อนำเสนอความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าที่น่าภูมิใจสู่สังคมภายนอก และแนวทางการนำเสนอผ่าน พิพิธภัณฑ์ที่เน้นรูปแบบพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกัน (กลุ่มคณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร, 6 มิถุนายน 2557)

นอกจากนี้ แกนนำชุมชนยังประสานงานด้านความช่วยเหลือ ตลอดจนการได้รับความร่วมมือจากองค์กรเอกชนหลายแห่ง ภายใต้การดำเนินการจัดการด้านงบประมาณก็ดี หรือการเข้ามาจัดการด้านภูมิสถาปัตยกรรมก็ดี บ้านเก่าหลายแห่งในชุมชนริมน้ำจันทบูรได้รับการบูรณะ อาทิ การทาสี และตกแต่งทำความสะอาด โดยคงไว้ซึ่งความเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมดั้งเดิม การเข้ามาให้การช่วยเหลือด้านการจัดและปรับสภาพภูมิทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ชุมชน การวางแผนชุมชนริมน้ำจันทบูรในอนาคต เพื่อการปรับสู่การเป็นชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงการจัดทำป้ายชื่อชุมชน โดยกลุ่มนักศึกษาปริญญาโทจากสถาบันอาศรมศิลป์ ร่วมกับกลุ่มแกนนำและชาวบ้านจำนวนหนึ่ง เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรม

บทบาทของกลุ่มแกนนำชุมชนริมน้ำจันทบูร ได้ริเริ่มมาเป็นระยะเวลาไม่นาน คือ เริ่มต้นในปี พ.ศ.2552 แต่กระบวนการทำงานที่เน้นความร่วมมือ ร่วมใจ และการทำงานอย่างจริงจัง ทั้งในด้านการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็น ตลอดจนการศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น นำไปสู่การจัดการที่ก่อให้เกิดผลงานที่เป็นรูปเป็นร่าง จากการพูดคุยกับหัวหน้าแกนนำได้ความว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรดังกล่าว เป็นแหล่งรวมของบ้านเก่า บ้านโบราณหลายหลัง แรกเริ่ม ชุมชนฯก็มีความประสงค์ที่จะให้กรมศิลปากรเข้าสำรวจเพื่อการขึ้นทะเบียนสถาปัตยกรรมบ้านเรือนบางหลังให้เป็นมรดกของชาติหากแต่การติดขัดเรื่องของการดำเนินงานต่างๆในที่สุด หน่วยงานที่เข้ามา มีบทบาทร่วมกับชุมชนฯจึงได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐ อย่างพาณิชย์จังหวัด เทศบาลฯ และหน่วยงานภาคเอกชน อย่างสถาบันอาศรมศิลป์ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี คณะกรรมการศาลเจ้าที่ตลาดล่าง คณะกรรมการวัดโบสถ์เมืองและวัดเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า นันทน (ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2557)

2. ชาวบ้านกับการมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน

ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร การที่กลุ่มแกนนำชุมชนได้ดำเนินการจัดการเพื่อประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อรองรับเพื่อการจัดการจะเป็นไปโดยคนใน ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยคนในเหล่านี้ย่อมมีความเข้าใจ ความปรารถนาดี และความเสียสละในกระบวนการดำเนินการทำงานเพื่อชุมชนของตนเองมากกว่าคนนอกที่อาจเข้ามาเพื่อผลประโยชน์ หรือต้องการเข้ามาเพื่อเปลี่ยนแปลงชุมชนไปเพื่อผลทางการค้า ดังนั้น จากกิจกรรมที่ผ่านมาในชุมชนริมน้ำจันทบูร กลุ่มแกนนำชุมชนจึงพยายามใช้กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อดึงดูดชาวบ้านในชุมชนริมน้ำจันทบูรให้มาเข้าร่วม ตลอดจนมีความกระตือรือร้น ความสนใจในกิจกรรมและกระบวนการดำเนินการเพื่อชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กิจกรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูร คือ กิจกรรมที่นับเป็นหนึ่งในช่องทางสำคัญในการสร้างต้นทุนให้กับผู้อาสาเข้ามาร่วม เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และสิทธิของตนเอง

ในฐานะสมาชิกผู้อยู่อาศัยในชุมชน ตลอดจนการติดตามผลการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนมีส่วนร่วมกับชุมชนและสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ปัจจุบัน มีกิจกรรมทางเลือกมากมายในชุมชนริมน้ำจันทบูร ที่ชาวชุมชนฯ ได้มีส่วนร่วมกับแกนนำชุมชน เช่น ร่วมทำ ร่วมอาสา แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมมือ ซึ่งล้วนแล้วแต่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ผู้ที่ทำ ทั้งชาวบ้านและแกนนำฯ ได้ค้นพบความจริง ความงาม และความดี อันได้แก่ ความรักความเข้าใจภายในชุมชน ครอบครัว ความสามัคคี ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน ความรักและจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันเพื่อชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นับเป็นต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรมภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร อีกประการหนึ่ง (สง่า นามทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557)

กิจกรรมชุมชนดังกล่าว เป็นผลพวงจากการรับนโยบายจากพาณิชย์จังหวัดของชุมชนริมน้ำจันทบูร จนนำไปสู่การเกิดกลุ่มแกนนำชุมชนดังกล่าว และกลุ่มแกนนำชุมชนเหล่านี้ ก็ใช้การบอกกล่าวถึงแผนนโยบายของพาณิชย์จังหวัดแก่ชาวชุมชนริมน้ำฯ ทุกๆ คน ผ่านการบอกกล่าวอย่างเป็นทางการ คือ การประชุมชาวบ้าน และไม่เป็นทางการคือ การบอกเล่าพูดคุยกันแบบปากต่อปาก แต่อย่างไรก็ดี จากการกระจายข้อมูลจากแกนนำชุมชนไปสู่ชาวบ้านนั้น โดยส่วนใหญ่จากการสัมภาษณ์พบว่า ชาวริมน้ำจันทบูร ทราบข้อมูลเรื่องแผนพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของทางพาณิชย์จังหวัดจากการเข้าร่วมฟังประชุมที่กลุ่มแกนนำจัดขึ้น และสำหรับผู้ไม่ได้เข้าร่วมการประชุมก็จะทราบข้อมูลจากญาติ พี่น้อง ครอบครัว เพื่อ ฯลฯ ที่ไปเข้าประชุมนั่นเอง (ป่าอืด, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2557) และนำข้อมูลทั้งหมดมาถ่ายทอดสู่ชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรคนอื่น ๆ แต่การประชุมชาวบ้านแต่ละครั้งนั้น จะไม่มีการบังคับกัน ใครสะดวก ใครว่างก็เข้ามาร่วม ส่วนผู้ที่ติดธุระก็ไม่บังคับกันแต่อาจจะได้ทราบข้อมูลการประชุมจากผู้ที่มาเข้าร่วมดังกล่าว

แกนนำชุมชนจะแจกจ่ายละเอียดข้อมูลทั้งหมดและหากมีการใช้งบประมาณก็จะชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบด้วย ความเห็นของผู้วิจัยจึงเห็นว่า เป็นปรากฏการณ์ที่น่าพอใจการดำเนินการในระดับชุมชนเป็นไปแบบโปร่งใส และทั่วถึงในระดับดีพอใช้ ชาวบ้านแม้ไม่ได้มาประชุม แต่ก็จะได้รับเรื่องราวในวาระการประชุมจากผู้ที่มาเข้าร่วมแต่อาจไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น สำหรับผู้ที่มาเข้าร่วมประชุม มีสิทธิที่จะเสนอความคิดเห็นด้วยและเห็นแย้ง แต่ในส่วนใหญ่มักเห็นด้วยมากกว่า

ด้านสิ่งแวดล้อม

จากการสัมภาษณ์คุณยายใต้ ซึ่งคุณยายขายขนมไข่มพูนานแล้วกว่าสิบปี นอกจากนี้คุณยายยังอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่เด็กและรู้จักกับบ้านเรือนโบราณหลายหลัง พบเห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำจันทบูรมานาน คุณยายให้ความเห็นว่า รู้สึกดีใจที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรยังคงความเป็นชุมชนที่สงบ มีวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไม่มากไม่กลายเป็นตลาดหรือเมืองการค้าที่พลุกพล่าน ขนมไข่มพูนของคุณยายเป็นที่รู้จักก็เพราะทำขายมานาน ผู้คนที่แวะเวียนเข้ามาเพื่อซื้อขนมไข่ม

คุณยายก็มีอยู่เนือง ๆ และหลายคนก็ซื้อขนมคุณยายมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าจนถึงรุ่นลูก จากการที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรีกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณยายก็เห็นว่าเป็นการดีที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมจะได้สัมผัสกับวิถีชีวิตที่สงบ สวยงามและความเป็นกันเอง รวมทั้งยังทำให้คนที่ค้าขายอยู่แต่เดิมอย่างคุณยายก็พลอยขายขนมได้ ทำให้ขนมของคุณยายเป็นที่รู้จักมากขึ้น และก็เป็นจริงดังที่คุณยายกล่าว ปัจจุบันขนมของคุณยายได้ กลายเป็นขนมขึ้นชื่อประจำชุมชนริมน้ำจันทบุรีไปแล้ว ผู้ที่แวะเวียนเข้ามา ต่างก็ต้องมาชิมและซื้อติดไม้ติดมือไปเป็นของฝากกันทุกคน คุณยายได้, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2557)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีโอกาสสัมภาษณ์ชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรีในประเด็นที่เกี่ยวกับความคิดเห็นอื่นๆ อาทิ ปัญหาและอุปสรรคที่ชาวบ้านสังเกตเห็นในท่ามกลางกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบุรี อาจารย์สง่า นามทอง มีความเห็นว่า ชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้น คงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงเศรษฐกิจ ได้มากกว่าเดิมเท่าไรนัก เนื่องจากอุปนิสัยของผู้คนที่อยู่ในชุมชนไม่ได้มีความต้องการมีการประกอบอาชีพค้าขาย หรือจัดสร้างตลาด แต่ละคนล้วนมีอาชีพของตนเอง และนอกจากนี้ คนรุ่นหลังในชุมชนยังออกไปทำงานที่อื่น อาทิ กรุงเทพฯ และต่างจังหวัดกันมากขึ้น หลายคนไม่ค่อยกลับบ้าน

เหนือสิ่งอื่นใด การจัดการชุมชนที่ผ่านมาก่อนข้างมีความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการของคนในชุมชนระดับที่ดี เนื่องจากคนใน ลูกขึ้นมาดำเนินการเป็นหลัก ส่วนตัวอาจารย์สง่าเอง ก็ชอบวิถีที่สงบแบบเดิมๆ นี้มากกว่าการเปลี่ยนชุมชนให้เป็นชุมชนการท่องเที่ยวหรือเป็นตลาดรองรับการท่องเที่ยวที่ครึกครื้น นอกจากนี้ ยังเสนอแนะว่า ภูมิปัญญาของชุมชนริมน้ำจันทบุรีทั้งที่เป็นภูมิปัญญาของกลุ่มชาวญวน อาทิ การทอเสื่อ และการทำสีย้อมเสื่อของกลุ่มชาวจีนตลาดล่าง น่าจะนำภาพวิถีภูมิปัญญาดังกล่าวนี้กลับมาใช้ให้จริงจัง เนื่องจากปัจจุบัน ชุมชนริมน้ำจันทบุรีเหลือเพียงอดีตบอกเล่าเรื่องราวของภูมิปัญญาการทอเสื่อจันทบุรีอันเลื่องชื่อเท่านั้น เนื่องจากแหล่งผลิตได้ถูกเปลี่ยนไปสู่ชุมชนอื่น อย่างบางสระเกล้าแทน ทำให้ได้กรุ่นหลังหลงลืมภูมิปัญญาที่ถือกำเนิดจากชุมชนริมน้ำจันทบุรีไป (สง่า นามทอง, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2557)

ศักยภาพของชุมชนริมน้ำ จันทบุรี

ชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีมิติของความเคลื่อนไหว หรือที่เรียกว่า พลวัต การเคลื่อนไหวยังอาจหมายถึงการสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ หรือการฟื้นฟูชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งกระบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างสำคัญ อย่างชุมชนริมน้ำจันทบุรีได้แสดงศักยภาพของกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนโดยเลือกที่จะผสมผสานความคิดเกี่ยวกับสิทธิความเป็นชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเข้ากับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านและชุมชน ได้มีบทบาทหลักในกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนในมิติ

ทางสังคมวัฒนธรรม ในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยจากการศึกษาแผนการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนที่จัดแสดงกระบวนการและเป้าหมายในการพัฒนาและเผยแพร่ไว้บนผ้าป้ายนิทรรศการวิสัยทัศน์ชุมชน ที่พิพิธภัณฑสถานบ้านเลขที่ 69 ก็นับเป็นสิ่งสะท้อนได้เป็นอย่างดี นั่นคือ

กลุ่มเป้าหมายการพัฒนา

1. ประชาชนในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพร้อมพัฒนา
2. ประชาชนในจังหวัด เพื่อให้ชาวจันทบุรีทุกคนสนับสนุนและประชาสัมพันธ์ให้คนต่างจังหวัด

เข้ามาเที่ยวชมเชิงอนุรักษ์

3. ประชาชนในประเทศ เพื่อการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้เกิดความคึกคัก

ทางการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจ

4. ต่างประเทศ เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และประวัติศาสตร์ชุมชน

เรียนรู้มุมมองใหม่ๆของความเป็นไทย (คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร, 2557)

๐ ศักยภาพของชุมชนริมน้ำจันทบูรในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

จากตัวอย่างเรื่องกลุ่มเป้าหมาย จะพิจารณาได้ว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้น ไม่ได้ปฏิเสธการท่องเที่ยว อีกทั้งยังยินดีที่จะให้ผู้คนที่อื่น ๆ ได้มีโอกาสเข้ามาสัมผัสชุมชนริมน้ำจันทบูรในเชิงการอนุรักษ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวทางของกลุ่มแกนนำที่กล่าวตลอดเวลาที่ ชุมชนริมน้ำจันทบูรไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวที่จะพัฒนาไปเป็นตลาดค้าขาย หากแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ผู้คนที่ประสงค์จะเข้ามาต้องเข้ามาเพื่อสัมผัสรูปแบบที่เป็นอยู่ของชุมชนมากกว่าการเข้ามาเพื่อหวังจะเห็นภาพตลาดสินค้า

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงนำไปสู่ความร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน นำไปสู่ภารกิจชุมชนที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนในเชิงปฏิบัติ ได้แก่

1. การรวมพลังรักษาบ้านเรือน กิจกรรมเรื่องความสะอาดภายในชุมชนฯ
2. การประสานงานกับสถาบันอาศรมศิลป์ซ่อมแซมบ้านโบราณ (ปรับภูมิทัศน์)
3. การประสานงานกับเจ้าของบ้านโบราณ ซึ่งก็คือชาวบ้านในชุมชนฯ จัดทำป้าย

นิทรรศการประวัติความเป็นมาของบ้านแต่ละหลัง (ป้ายนิทรรศการบ้านเล่าเรื่อง)

4. แสดงความจำนงขอรับการสนับสนุนจากสถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อการปรับปรุงพัฒนาพิพิธภัณฑสถานชุมชน

ภารกิจเหล่านี้ เป็นเพียงตัวอย่างที่เกิดขึ้น และคือความเปลี่ยนแปลงในเชิงปฏิบัติการภายในชุมชนริมน้ำจันทบูร โดยมีกลุ่มแกนนำเป็นผู้ริเริ่ม และประสานความร่วมมือกับคนในชุมชนฯ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนดังกล่าว ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ ส่งผลให้ชุมชนเกิด

ความร่วมมือกัน มีการจัดทำกิจกรรมต่างๆร่วมกันมากขึ้น เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า มีการเปิดบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ มีการค้าขาย คนในจังหวัดให้ความสนใจ คนในจังหวัดให้ความสนใจ คนต่างจังหวัดเข้ามาเยี่ยมชมกันมากขึ้นภายใต้บริบทนิยมความเป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการพัฒนาบนรากฐานของความเป็นตัวของตัวเองไม่ผันตามกระแสทุนนิยมและตลาดมากจนเกินไป (คณะกรรมการชุมชนริมน้ำจันทบูร, 2557)

จากการพูดคุยกับคุณองอาจ บุญการี ได้ความว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นมีความน่าสนใจที่การมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมที่ยังคงสภาพสมบูรณ์ต่อการศึกษาในด้านต่างๆ บ้านโบราณหลายแห่งนั้นก็ยังคงสภาพที่สามารถบูรณะได้ดีอยู่ แต่อาจารย์ได้วิพากษ์แนวทางการดำเนินงานของชุมชนริมน้ำจันทบูรในส่วนที่ว่า บ้านโบราณน่าจะให้กรมศิลปากรเป็นผู้เข้ามาดำเนินการจัดการ แต่จากการสอบถามพูดคุยกับแกนนำชุมชน จึงได้แนวคิดที่แย้งว่า เนื่องจากการติดต่อกกรมศิลปากร ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ มีขั้นตอนและซับซ้อน เมื่อติดต่อได้ ก็ถูกปฏิเสธงบประมาณที่จะนำมาบูรณะซ่อมแซมบ้านโบราณในชุมชนริมน้ำจันทบูร เนื่องจากความไม่สะดวกของทางกรมศิลปากรเอง ดังนั้นชุมชนจึงต้องหันไปหาความร่วมมือจากองค์กรอื่น ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นผู้เข้าร่วมที่ดีที่ยินดีให้ชุมชนเป็นผู้จัดวางแนวคิดและกำหนดทิศทางการปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชน อย่างไรก็ตามการเข้าร่วมด้วยช่วยกันของสถาบันอาศรมศิลป์ ก็เน้นการให้บทบาทแก่ชาวบ้านเป็นหลัก แต่ถ้าหากเป็นการจัดการโดยกรมศิลปากร แกนนำบางคนตั้งข้อสังเกตว่า การจัดการทั้งหมดอาจตกไปอยู่ในมือของภาครัฐ

อย่างไรก็ดี คุณองอาจยังมีแนวคิดเชิงเสนอแนะว่า ชุมชนริมน้ำจันทบูรนั้นน่าจะดำเนินการด้านการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้มากขึ้น รวมถึงการฟื้นฟูภาพวิถีความเป็นชุมชนริมน้ำ อาทิ การนำเรือพายมาเป็นส่วนส่งเสริมกิจกรรมการเข้าชุมชนริมน้ำจันทบูรล่องผ่านไปตามแม่น้ำจันทบูรเป็นต้น หรือแม้แต่โครงการของชมรม ประวัติศาสตร์จันทบุรี ได้มีแนวคิดที่จะบูรณะคุกและเรือนจำเก่าตรงบริเวณบ้านลุ่ม ที่มีอาณาบริเวณติดกับชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงน่าจะเป็นการดำเนินการที่เชื่อมต่อกันได้ในแง่ของการประชาสัมพันธ์เชิงท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน นอกจากนี้ สิ่งที่คุณองอาจส่งเสริมในแง่ของการจัดทำเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมของทางพาณิชย์จังหวัด ยังเป็นการแสดงความคิดเห็นในเชิงที่ว่า ที่จริง คนที่เข้ามาในชุมชนตลาดบนซึ่งเป็นแหล่งการค้าพลอยนั้น ส่วนใหญ่คือนักธุรกิจ กับนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งที่มาดูและซื้อพลอย แต่นักธุรกิจก็ไม่ได้สนใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนริมน้ำจันทบูร บริเวณตลาดล่างมากไปกว่าการซื้อขายพลอย เช่นเดียวกับที่นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ไม่ได้สนใจจะไปซื้อขายพลอยในบริเวณตลาดบน ดังนั้น การจะเชื่อมเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม จึงจะเป็นการหวังผลเชิงเศรษฐกิจมากกว่าการอนุรักษ์ เป็นต้น (องอาจ บุญการี, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2557)

ชุมชนริมน้ำจันทบูรนี้มีลักษณะของความเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมวัฒนธรรมมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับการเกิดกระบวนการจัดการชุมชน ที่เนื่องมาจากชุมชนเริ่มที่จะตระหนักในสิทธิและบทบาทของตนเองมีแนวคิดแนวทางที่เกิดจากการศึกษาต่อรองและความเข้าใจถึงการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน จากการศึกษาที่พาณิชย์จังหวัดเคยเสนอแผนงานเรื่องเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนริมน้ำจันทบูร จึงเกิดความเห็นว่า การเข้ามาของแผนการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวดำเนินการไปโดยการจัดการของส่วนราชการหรือคนนอก อาจนำมาซึ่งปัญหาและความเปลี่ยนแปลงวิถีดั้งเดิมของชุมชน ดังนั้น จากความคิดและความกังวลเหล่านี้ จากการเข้ามาของแผนจัดสร้างเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของพาณิชย์จังหวัด จึงนำไปสู่การเกิดการระดมความคิดและการรวมตัวกันขึ้นของกลุ่มชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรจำนวนหนึ่ง โดยการจัดการเลือกแกนนำขึ้น และจัดตั้งกลุ่มแกนนำชุมชน โดยกลุ่มแกนนำนี้มีหน้าที่เพื่อเข้าประชุม รับเรื่องและรับทราบความเคลื่อนไหวเรื่องแผนการท่องเที่ยวในระดับจังหวัด ไปจนถึง แผนการจัดทำเส้นทางสายเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสู่ชุมชนริมน้ำจันทบูรด้วย แม้ว่าความคิดเห็นของชุมชนจะไม่ได้ขัดแย้งกับแนวทางของพาณิชย์จังหวัดแบบรุนแรง แต่ก็เข้าไปในลักษณะการต่อรอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพูดคุย ทำการปรึกษาหารือ และริเริ่มแนวทางในการจัดการชุมชน เพื่อตอบสนองกับนโยบายการท่องเที่ยวจังหวัดส่วนหนึ่ง แต่ก็ขอให้เข้าไปในรูปแบบที่คนในชุมชนลุกขึ้นมาจัดการชุมชนของตนเอง กล่าวคือไม่ปฏิเสธการท่องเที่ยว แต่ก็ไม่ได้ต้องการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบที่ตลาดท่องเที่ยวไทยต้องการ ความต้องการที่จะอนุรักษ์และนำเสนอวิถีความเป็นชุมชนในแบบที่เป็นตัวของตัวเอง มากกว่าที่จะเป็นไปตามกระแสโดยการผ่านองค์กรของรัฐ

สำหรับแนวทางการเข้ามาของภาครัฐ คือ พาณิชย์จังหวัดที่มีต่อชุมชนริมน้ำจันทบูรจากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่เลขานุการของพาณิชย์จังหวัดทำให้ทราบถึงข้อมูลที่ตรงกันกับการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มแกนนำชุมชน ในเรื่องของการเข้ามาเพื่อเสนอแผนการท่องเที่ยวเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม เริ่มแรก ทางพาณิชย์จังหวัด ได้มีนโยบายที่จะผลักดันสนับสนุนการค้าอัญมณีในจังหวัดจันทบุรี เน้นการเข้ามาลงทุนซื้อขายพลอย เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดจันทบุรีซึ่งมีตลาดพลอยเป็นสินค้าขึ้นชื่อประจำจังหวัด แต่เนื่องจากบริเวณที่เป็นตลาดพลอย หรือที่เรียกว่าตรอกกระแจง หรือตลาดบนนั้น สามารถเดินทางเชื่อมต่อกับชุมชนริมน้ำจันทบูรส่วนอื่นๆ อย่างตลาดล่างและข้ามสะพานไปยังวัดโรมันแคทอลิกได้ การที่จะเชื่อมประสานเส้นทางทั้งหมดนี้ในรูปแบบของเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ดี ที่ดึงดูดผู้คนเข้ามาในจังหวัดให้เข้าซื้อขายตลอดจนเข้าท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ดี เบื้องแรก พาณิชย์จังหวัดได้ให้การช่วยเหลือด้านงบประมาณจำนวนหนึ่งแก่ชุมชนริมน้ำจันทบูร และก็มีข้อเสนอแนวคิดการจัดวางบริเวณตลาดล่างให้เป็นการค้าขายในรูปแบบตลาดบก ด้วยข้อเสนอแนะดังกล่าว กลุ่มชาวชุมชนริมน้ำจันทบูรส่วนหนึ่งที่ต่อได้มารวมกลุ่มกันขึ้นมาเป็น

แกนนำนั้น ได้ทักท้วงในเบื้องต้นว่า การจัดการชุมชนให้เป็นตลาดค้าขายอย่างชุมชนอัมพวา ชุมชนสามชุก หรือแม้แต่ตลาดน้ำอื่น ๆ นั้นคงเป็นไปได้ เนื่องจากวิถีแห่งการเป็นย่านการค้าของชุมชนริมน้ำนั้น เป็นเพียงอดีตที่จะสัมผัสได้ผ่านการเข้ามาศึกษาสัมผัสบรรยากาศเหล่านั้นมากกว่าการจะมาจัดสร้างภาพย่านการค้าหรือตลาดน้ำขึ้นมาใหม่ท่ามกลางบริบททางสังคม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าแนวทางและแนวคิดของพาณิชย์จังหวัดกับชุมชนจะเห็นไม่ตรงกันนัก แต่ก็สามารถพูดคุย ยอมรับ และต่อรอง รวมถึงประสานงานกันได้โดยไม่ขัดแย้งรุนแรง ชุมชนริมน้ำจันทบุรีก็มีกระบวนการจัดการภายในชุมชนขึ้นหลังจากการเสนอแผนการท่องเที่ยวดังกล่าวของพาณิชย์จังหวัด ทั้งนี้ พาณิชย์จังหวัดค่อนข้างเคารพสิทธิของชุมชน ซึ่งในข้อนี้นับเป็นมิติที่ดีของการพัฒนาชุมชนร่วมกับภาครัฐนั่นเอง

ทั้งนี้ ในกระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้นก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่เช่นกัน นั่นคือ ปัญหาเรื่องการขาดความเข้าใจของคนในชุมชนบางส่วน เกี่ยวกับแนวทางการทำงานของแกนนำ นอกจากนี้ แผนการพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทำให้มีคนภายนอกสนใจมาจับจองขอเช่าพื้นที่ขาย เพราะขาดความเข้าใจในความต้องการและทิศทางของชุมชนอย่างถ่องแท้และกฎหมายเทศบัญญัติที่อาจไม่เอื้อ ต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบางประการ แต่ปัญหาเหล่านี้แกนนำมีวิธีแก้ไขโดยการจัดกิจกรรมภายในชุมชนต่าง ๆ เพื่อเรียกคนในชุมชนให้มาเข้าร่วม จะได้นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ตลอดจนขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการตั้งรับกระแสปัญหาที่กำลังจะเข้ามาในอนาคตอย่างระมัดระวัง ทั้งหมดนี้ คือบทบาทของแกนนำในกระบวนการพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบุรีที่สะท้อนความเข้มแข็งและความมีวิสัยทัศน์ที่ดีและน่าสนใจ ในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งวิถีวัฒนธรรมนี้ให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (ประภาพรรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2557)

อย่างไรก็ดี จากการพูดคุยกับป้าอืด เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวทะเลในชุมชนริมน้ำจันทบุรี ได้ความว่า ป้าอืดเองมีการรับรู้กระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนมาโดยตลอด และมีความเห็นด้วยในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ เพราะเมื่อชุมชนริมน้ำเป็นที่รู้จัก ก็ส่งผลต่อการค้าขายของป้าด้วย แต่ปัญหาอย่างหนึ่งคือ ปัญหาที่จอดรถในชุมชนที่คับแคบ และถนนในชุมชนริมน้ำก็เป็นถนนเล็กๆ การถอยที่ถอยอาศัยกันก็เป็นสิ่งที่จำเป็น หากเจ้าของใดเข้าใจ เห็นใจ เอื้อเฟื้อให้นักท่องเที่ยวจอดรถหน้าบ้านตน หรือแม้แต่ผู้ที่เข้ามาทานก๋วยเตี๋ยวร้านป้าจอดรถได้ก็ดีไป แต่เจ้าของบ้านบางหลังก็ไม่ชอบให้ใครมาจอดรถหน้าบ้านตัวเอง เป็นต้น (อืด จริตงาม สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2557) ซึ่งปัญหาเรื่องจอดรถ ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่แกนนำให้ความสนใจและกำลังดำเนินการเพื่อแก้ไข การถอยที่ถอยอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนเองหรือต่อคนต่างชุมชนๆ จะทำให้ชุมชนริมน้ำจันทบุรีน่าเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น ยิ่งถ้ามีที่จอดรถที่สะดวกกว่านี้ ผู้คนน่าจะเข้ามามากขึ้น

จะพบว่า กลุ่มคนวัยทำงานส่วนใหญ่จะตระหนักและพูดถึงปัญหาต่างๆมากกว่าผลดีผลเสียจากการเป็นชุมชนท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้ที่ไม่เห็นด้วยก็ไม่ได้ออกมาคัดค้านในลักษณะที่จะเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการของชุมชนฯ เพียงแต่ไม่เข้าร่วมด้วย ซึ่งคนโดยส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย และคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่ก็ไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากเกินไป หรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งการค้า ตลาดบก ตลาดน้ำก็ไม่ดี เพราะอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายภาคหน้าได้ (ยุพา กอวิวัฒน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2557)

ทั้งความคิดเห็นของกลุ่มวัยทำงานก็ดี กลุ่มผู้สูงอายุก็ดีทำให้ทราบว่าคนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มีกระบวนการรับทราบและเข้าถึงข้อมูลเรื่องการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบุรีในเกณฑ์ดีและเกือบทุกคนก็ทราบถึงแผนพัฒนาฯของทางพาณิชย์จังหวัด ซึ่งเป็นผลมาจากเข้าร่วมประชุมด้วยตนเองและการได้ยินได้ฟังจากผู้อื่นที่ไปเข้าร่วมประชุม ดังนั้น เมื่อชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรีส่วนใหญ่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานระหว่างชุมชนฯซึ่งนำโดยแกนนำที่ประสานการทำงานกับนโยบายของพาณิชย์จังหวัดตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่น ๆ ที่เข้ามาดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ชุมชนริมน้ำจันทบุรี จึงไม่ค่อยมีความคิดเห็นเชิงคัดค้านหรือขัดแย้งมากนัก แม้ไม่ได้สนับสนุนก็ตาม และชุมชนริมน้ำอีกจำนวนหนึ่งซึ่งดูจะเป็นส่วนที่เป็นคนดั้งเดิม เป็นลูกหลานที่สืบทอดเชื้อสายจากเจ้าของบ้านเก่าแก่ในชุมชน ล้วนเห็นด้วยและหลายคนก็เข้าร่วมประชุมและกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี

เมื่อกล่าวถึงลูกหลานและทายาท ในฐานะที่เป็นผู้สืบสานวิถีวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบุรี จึงกล่าวได้ว่า คนเหล่านี้มีความสำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางและสานต่อแนวทาง แนวคิด และการดำเนินการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต ซึ่งคนรุ่นใหม่ในชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้น สะท้อนแนวความคิดจากการพูดคุยกับพวกเขา ความว่าสำหรับกลุ่มวัยรุ่นนั้น กลุ่มนี้จะชอบช่วงเวลาที่ยุคคนทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาล งานเปิดบ้านชุมชน งานวิถีวัฒนธรรม ฯลฯ เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจะมีการจัดงานออกร้านขึ้น มีกิจกรรมแบบ ถนนคนเดิน มีการแสดง มีการขายของ ฯลฯ แต่ก็จัดแค่ช่วงเทศกาลงานสำคัญตามที่แกนนำชุมชนฯและสมาชิกชุมชนฯตกลงกันเป็นช่วงๆเท่านั้น ไม่ได้เป็นแบบดังกล่าวนั้น คือเป็นตลาดหรืองานออกร้านตลอดช่วงเวลาที่ยุคคนทำงาน จึงเป็นเวลาที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากที่สุด มีความคึกคัก ผู้คนในชุมชนอาจใช้โอกาสนี้ขายของต่างๆ ทั้งกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายประจำและไม่ประจำมีการจัดกิจกรรมพิเศษ อาทิ วาดภาพ ถ่ายภาพย้อนยุค ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่วัยรุ่นชอบและให้ความสนใจ ผลพลอยได้ของการจัดงานชุมชนฯคือ การเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แผ่นป้ายนิทรรศการบ้านเล่าเรื่อง และรายได้สู่คนในชุมชนจากการออกร้านในช่วงงานเทศกาลดังกล่าว (สิรินาถ ประกอบสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2557)

กลุ่มวัยรุ่นบางกลุ่ม ก็ต้องการให้ภาพตลาดที่คึกคักหรือภาพถนนคนเดินเกิดขึ้นเป็นประจำ หรือโดยตลอด เนื่องจากคนจะได้เข้ามากันมาก ๆ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน แต่ก็มีบางส่วน เช่นกันที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมในช่วงงานเทศกาลก็เพียงพอแล้ว สำหรับเป็นการประชาสัมพันธ์ ชุมชน วิธีการอย่างอื่นนอกเหนือจากการจัดงานชุมชนที่จะช่วยเผยแพร่ความเป็นชุมชนริมน้ำจันทบุรียังมีหลายวิธี อาทิ การจัดทำเว็บไซต์ท่องเที่ยว เชิญชวนให้คนเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนริมน้ำจันทบุรี เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำจันทบุรีได้ตามเว็บไซต์ต่างๆ นับเป็นปรากฏการณ์ที่ดีในการนำเสนอความเป็นชุมชนริมน้ำจันทบุรีสู่สายตาคนภายนอก (ชานนท์ โภคบาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2557) ความคิดเห็นอันหลากหลายเหล่านี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อกระบวนการจัดการของชุมชนริมน้ำจันทบุรี ในการที่จะนำไปพิจารณา วิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำที่เน้นการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ก่อนที่จะนำไปเสนอต่อสังคมภายนอกได้อย่างถ่องแท้ ถึงความคิด ความต้องการและความรู้สึกของคนในชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ นับเป็นกระบวนการทำงานเชิงผสมผสานภายใน กล่าวคือ ภายในชุมชนเองก็มีการทำงานประสานกันได้ ทั้งในกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้าน ซึ่งก็มีหลายช่วงอายุและวัย ตลอดจนหลากหลายความคิดเห็นไปจนถึงการผสมผสานแนวทางของพาณิชย์จังหวัดในกระบวนการทำงานของชุมชนริมน้ำจันทบุรี

อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนริมน้ำจันทบุรีต่างก็ตั้งใจและภูมิใจ ที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและกระบวนการจัดการในเชิงการท่องเที่ยวที่พัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ไม่สู้เสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบต่อชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับการผสมผสานกับแนวทางและนโยบายการท่องเที่ยวโดยไม่ได้ต่อต้านรุนแรง หากแต่ขอให้เป็นไปโดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนเอง เพราะคนในชุมชนจะเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดว่าชุมชนต้องการอะไร และกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นต้นทุนสำคัญของชุมชนนั้น ควรเป็นไปในรูปแบบและทิศทางใด กอปรกับความรู้สึกภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักชุมชน จะเป็นสิ่งสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนริมน้ำจันทบุรีคงอยู่ท่ามกลางกระแสต่าง ๆ ในปัจจุบันได้อย่างแข็งแรง

ทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบุรี ภายใต้กระบวนการจัดการชุมชนนั้นจะเป็นไปในทิศทางใดสำหรับความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า ในกระบวนการจัดการชุมชนในเชิงของการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่แท้จริง ไม่ใช่การให้อำนาจแก่คนใดคนหนึ่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การพัฒนาและการจัดการที่ดีนั้น ต้องเป็นการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันสร้างสรรค์ ร่วมกันแสดงศักยภาพของตน โดยไม่มีการแบ่งแยก การจัดการชุมชนในมิติของการพัฒนายังเกี่ยวข้องกับการจัดการมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งจะเรียกว่าเป็นทุนทางสังคม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือคุณค่าก็ตาม สิ่งเหล่านี้ คือ วิธีคิด คือกระบวนการที่จะช่วยจัดระบบการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติ ชุมชนและความเป็นชุมชน เป็นสิ่งที่มีพลวัต ไม่ใช่ภาพตายตัวที่หยุดนิ่ง เวลาผ่านไปก่อให้เกิดรูปแบบ

ของปรากฏการณ์อันหลากหลายเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกัน ดังนั้น ความร่วมมือร่วมใจ จิตสำนึกและความตระหนักเรื่องสิทธิและบทบาทหน้าที่ที่มีในฐานะคนในของชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรี กระบวนการจัดการชุมชนที่ดีที่เกิดจากการรับรู้ร่วมกัน การรับฟังเหตุผลและตระหนักถึงผลเสียจากกระบวนการพัฒนาหรือกระแสการท่องเที่ยงเชิงพาณิชย์ รวมทั้งการรู้จักต่อรองกับอำนาจรัฐหรือจังหวัดและการรู้เท่าทันผลเสียที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายของคนนอกจะเป็นเสมือนพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อน ท้าทาย กระแสโลก กระแสทุน หรือวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบทุนนิยม วัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี

กระบวนการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้นก็พบปัญหาและอุปสรรคอยู่เช่นกัน นั่นคือ ปัญหาเรื่องการขาดความเข้าใจของคนในชุมชนบางส่วนเกี่ยวกับแนวทางการทำงานของแกนนำ นอกจากนี้ แผนการพัฒนาเส้นทางสายเศรษฐกิจวัฒนธรรม ทำให้มีคนภายนอกสนใจมาจับจองขอเช่าพื้นที่ขาย เพราะขาดความเข้าใจในความต้องการและทิศทางของชุมชนอย่างถ่องแท้และกฎหมายเทศบัญญัติที่อาจไม่เอื้อ ต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมบางประการ แต่ปัญหาเหล่านี้แกนนำมีวิธีแก้ไขโดยการจัดกิจกรรมภายในชุมชนต่างๆ เพื่อเรียกคนในชุมชนให้มาเข้าร่วม จะได้นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเข้าใจที่ตรงกัน ตลอดจนขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆรวมทั้งการตั้งรับกระแสปัญหาที่กำลังจะเข้ามาในอนาคตอย่างระมัดระวัง ทั้งหมดนี้คือบทบาทของแกนนำในกระบวนการพัฒนาชุมชนริมน้ำจันทบุรีที่สะท้อนความเข้มแข็งและความมีวิสัยทัศน์ที่ดีและน่าสนใจในการขับเคลื่อนชุมชนแห่งวิถีวัฒนธรรมนี้ให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (ประภาพรณ ฉัตรมาลัย, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2557)

อย่างไรก็ดี จากการพูดคุยกับป้าอืด เจ้าของร้านก๋วยเตี๋ยวทะเลในชุมชนริมน้ำจันทบุรี ได้ความว่า ป้าอืดเองมีการรับรู้กระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำชุมชนมาโดยตลอด และมีความเห็นด้วยในกระบวนการต่างๆเหล่านี้ เพราะเมื่อชุมชนริมน้ำฯเป็นที่รู้จัก ก็ส่งผลต่อการค้าขายของป้าด้วย แต่ปัญหาอย่างหนึ่งคือ ปัญหาที่จอดรถในชุมชนที่คับแคบ และถนนในชุมชนริมน้ำฯก็เป็นถนนเล็กๆ การถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันก็เป็นสิ่งที่จำเป็น หากเจ้าของใดเข้าใจ เห็นใจ เอื้อเพื่อให้นักท่องเที่ยวจอดรถหน้าบ้านตน หรือแม้แต่ผู้ที่เข้ามาทานก๋วยเตี๋ยวร้านป้าจอดรถได้ก็ดีไป แต่เจ้าของบ้านบางหลังก็ไม่ชอบให้ใครมาจอดรถหน้าบ้านตัวเอง เป็นต้น (ป้าอืด, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2553) ซึ่งปัญหาเรื่องจอดรถก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่แกนนำให้ความสนใจและกำลังดำเนินการเพื่อแก้ไขการถ้อยที่ถ้อยอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนเองหรือต่อคนต่างชุมชนฯ จะทำให้ชุมชนริมน้ำจันทบุรีน่าเข้ามาเยี่ยมชมมากขึ้น ยิ่งถ้ามีที่จอดรถที่สะดวกกว่านี้ ผู้คนน่าจะเข้ามามากขึ้น

จะพบว่า กลุ่มคนวัยทำงานส่วนใหญ่จะตระหนักและพูดถึงปัญหาต่างๆ มากกว่าผลดีผลเสียจากการเป็นชุมชนท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มนี้ที่ไม่เห็นด้วยก็ไม่ได้ออกมาคัดค้านใน

ลักษณะที่จะเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการจัดการของชุมชนฯ เพียงแต่ไม่เข้าร่วมด้วย ซึ่งคนโดยส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย และคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีที่ชุมชนริมน้ำจันทบุรีมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่ก็ไม่อยากให้เปลี่ยนแปลงรวดเร็วมากเกินไป หรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งการค้า ตลาดบก ตลาดน้ำก็ไม่ดี เพราะอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาในภายภาคหน้าได้ (ยุพา กอวิวัฒน์, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มิถุนายน 2557)

ทั้งความคิดเห็นของกลุ่มวัยทำงานก็ดี กลุ่มผู้สูงอายุก็ดี ทำให้ทราบว่า คนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้มีกระบวนการรับทราบและเข้าถึงข้อมูลเรื่องการจัดการชุมชนริมน้ำจันทบุรีในเกณฑ์ดีและเกือบทุกคนก็ทราบถึงแผนพัฒนาฯของทางพาณิชย์จังหวัด ซึ่งเป็นผลมาจากเข้าร่วมประชุมด้วยตนเองและการได้ยินได้ฟังจากผู้อื่นที่ไปเข้าร่วมประชุม ดังนั้น เมื่อชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรีส่วนใหญ่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการทำงานระหว่างชุมชนฯ ซึ่งนำโดยแกนนำที่ประสานการทำงานกับนโยบายของพาณิชย์จังหวัดตลอดจนหน่วยงานและองค์กรอื่นๆที่เข้ามาตั้งที่กล่าวไว้ข้างต้น ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจึงไม่ค่อยมีความคิดเห็นเชิงคัดค้านหรือขัดแย้งมากนัก แม้ไม่ได้สนับสนุนก็ตาม และชุมชนริมน้ำอีกจำนวนหนึ่งซึ่งดูจะเป็นส่วนที่เป็นคนดั้งเดิม เป็นลูกหลานที่สืบทอดเชื้อสายจากเจ้าของบ้านเก่าแก่ในชุมชน ล้วนเห็นด้วยและหลายคนก็เข้าร่วมประชุมและกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี

เมื่อกล่าวถึงลูกหลานและทายาท ในฐานะที่เป็นผู้สืบสานวิถีวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำจันทบุรี จึงกล่าวได้ว่า คนเหล่านี้มีความสำคัญในการที่จะกำหนดทิศทางและสานต่อแนวทาง แนวคิด และการดำเนินการจัดการชุมชนในมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมต่อไปในอนาคต ซึ่งคนรุ่นใหม่ในชุมชนริมน้ำจันทบุรีนั้น สะท้อนแนวความคิดจากการพูดคุยกับพวกเขา ความว่า สำหรับกลุ่มวัยรุ่นนั้น กลุ่มนี้ จะชอบช่วงเวลาที่ชุมชนฯจัดงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานเทศกาล งานเปิดบ้านชุมชน งานวิถีวัฒนธรรม ฯลฯ เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนริมน้ำจันทบุรีจะมีการจัดงานออกร้านขึ้น มีกิจกรรมแบบ ถนนคนเดิน มีการแสดง มีการขายของ ฯลฯ แต่ก็จัดแค่ช่วงเทศกาลงานสำคัญตามที่แกนนำชุมชนฯและสมาชิกชุมชนฯตกลงกันเป็นช่วง ๆ เท่านั้น ไม่ได้เป็นแบบดังกล่าว คือเป็นตลาดหรืองานออกร้านตลอด ช่วงเวลาที่ชุมชนฯจัดงาน จึงเป็นเวลาที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากที่สุดมีความคึกคัก ผู้คนในชุมชนอาจใช้โอกาสนี้ขายของต่างๆ ทั้งกลุ่มที่ประกอบอาชีพค้าขายประจำและไม่ประจำมีการจัดกิจกรรมพิเศษ อาทิ วาดภาพ ถ่ายภาพย้อนยุค ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ เป็นสิ่งที่วัยรุ่นชอบและให้ความสนใจ ผลพลอยได้ของการจัดงานชุมชนฯคือ การเข้าไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน แผ่นป้ายนิทรรศการบ้านเล่าเรื่อง และรายได้สู่คนในชุมชนจากการออกร้านในช่วงงานเทศกาลดังกล่าว (สิรินาถ ประกอบสุข, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2557)

กลุ่มวัยรุ่นบางกลุ่ม ก็ต้องการให้ภาพตลาดที่คึกคักหรือภาพถนนคนเดินเกิดขึ้นเป็นประจำหรือโดยตลอด เนื่องจากคนจะได้เข้ามากันมาก ๆ และเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน แต่ก็มีบางส่วนเช่นกัน ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมในช่วงงานเทศกาลก็เพียงพอแล้ว สำหรับเป็นการประชาสัมพันธ์

ชุมชน วิธีการอย่างอื่นนอกเหนือจากการจัดงานชุมชนที่จะช่วยเผยแพร่ความเป็นชุมชนริมน้ำจันทบุรียังมีหลายวิธี อาทิ การจัดทำเว็บไซต์ท่องเที่ยวเชิญชวนให้คนเข้ามาเยี่ยมชมชุมชนริมน้ำจันทบุรี เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนริมน้ำจันทบุรีได้ตามเว็บไซต์ต่างๆ นับเป็นปรากฏการณ์ที่ดีในการนำเสนอความเป็นชุมชนริมน้ำจันทบุรีสู่สายตาคนภายนอก (ชานนท์ โภคบาล, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2557) ความคิดเห็นอันหลากหลายเหล่านี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจต่อกระบวนการจัดการของชุมชนริมน้ำจันทบุรี ในการที่จะนำไปพิจารณา วิเคราะห์และปรับปรุงกระบวนการทำงานของกลุ่มแกนนำ ที่เน้นการรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ก่อนที่จะนำไปเสนอต่อสังคมภายนอกได้อย่างถ่องแท้ ถึงความคิด ความต้องการและความรู้สึกของคนในชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ นับเป็นกระบวนการทำงานเชิงผสมผสานภายใน กล่าวคือ ภายในชุมชนเองก็มีการทำงานประสานกันได้ในกลุ่มแกนนำชุมชนและชาวบ้าน ซึ่งก็มีหลายช่วงอายุ และวัย ตลอดจนหลากหลายความคิดเห็นไปจนถึงการผสมผสานแนวทางของพาณิชย์จังหวัดในกระบวนการทำงานของชุมชนริมน้ำจันทบุรี

○ อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนริมน้ำจันทบุรีต่างก็ดีใจและภูมิใจที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีและกระบวนการจัดการในเชิงการท่องเที่ยวที่พัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ไม่สุ่มเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบต่อชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับการผสมผสานกับแนวทางและนโยบายการท่องเที่ยวโดยไม่ได้ต่อต้านรุนแรง หากแต่ขอให้เป็นไปโดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนเอง เพราะคนในชุมชน จะเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดว่าชุมชนต้องการอะไรและกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นต้นทุนสำคัญของชุมชนนั้น ควรเป็นไปในรูปแบบและทิศทางใด กอปรกับความรู้สึกภาคภูมิใจและจิตสำนึกรักชุมชน จะเป็นสิ่งสำคัญที่ขับเคลื่อนชุมชนริมน้ำจันทบุรีคงอยู่ท่ามกลางกระแสต่าง ๆ ในปัจจุบันได้อย่างแข็งแรง

ทิศทางในอนาคตของชุมชนริมน้ำจันทบุรี ภายใต้กระบวนการจัดการชุมชนนั้นจะเป็นไปในทิศทางใดสำหรับความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าในกระบวนการจัดการชุมชนในเชิงของการพัฒนาในด้านต่างๆที่แท้จริง ไม่ใช่การให้อำนาจแก่คนใดคนหนึ่ง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การพัฒนาและการจัดการที่ดีนั้น ต้องเป็นการจัดการอย่างมีส่วนร่วม ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันสร้างสรรค์ ร่วมกันแสดงศักยภาพของตน โดยไม่มีการแบ่งแยกการจัดการชุมชนในมิติของการพัฒนายังเกี่ยวข้องกับการจัดการมิติทางทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งจะเรียกว่าเป็นทุนทางสังคม มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาหรือคุณค่าก็ตาม สิ่งเหล่านี้ คือ วิธีคิด คือกระบวนการที่จะช่วยจัดระบบการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมชาติ ชุมชนและความเป็นชุมชน เป็นสิ่งที่มีพลวัต ไม่ใช่สภาพตายตัวที่หยุดนิ่ง เวลาผ่านไป ก่อให้เกิดรูปแบบของปรากฏการณ์อันหลากหลายเข้ามาสู่พื้นที่ชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกัน ดังนั้นความร่วมมือร่วมใจ จิตสำนึกและความตระหนักเรื่องสิทธิและบทบาทหน้าที่มีในฐานะคนใน ของชาวชุมชนริมน้ำจันทบุรี กระบวนการจัดการชุมชนที่ดีที่เกิดจากการรับรู้ร่วมกัน การรับฟังเหตุผลและตระหนักถึงผลเสียจาก

กระบวนการพัฒนาหรือกระแสการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ รวมทั้งการรู้จักต่อรองกับอำนาจรัฐหรือจังหวัดและการรู้เท่าทันผลเสียที่อาจเกิดขึ้น จากนโยบายของคนนอกจะเป็นเสมือนพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อน ทำลายกระแสโลก กระแสทุน หรือวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบทุนนิยมวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวม

การพัฒนาที่ยั่งยืนแบบองค์รวมต้องอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย และความเชื่อมโยงระหว่างกัน ระหว่างชุมชน เพราะกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้เกี่ยวพันกับกิจกรรมของคนที่มีสัมพันธ์กัน เป็นลักษณะการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างและให้อำนาจแก่ชุมชน ดำเนินการบนพื้นฐานของความต้องการและปัญหาของชุมชน ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมพัฒนาและรับผิดชอบต่อทุกกิจกรรมของชุมชน ทั้งในด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากร สิ่งเหล่านี้ เป็นสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

กิจกรรมกิจกรรมด้านต่างๆในการพัฒนาอย่างยั่งยืนนี้ควรเป็นไปบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น และขนบธรรมเนียม ความสำคัญของการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนจะช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชน เป็นการให้ความสำคัญกับสิ่งที่มีอยู่มากกว่าการแสวงหา การสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทน ดังที่ชุมชนริมน้ำจันทบูร เน้นการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาและวัฒนธรรม รวมไปถึงอัตลักษณ์และวิถีซึ่งมีเรื่องราวของประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และขนบธรรมเนียมประเพณีแฝงอยู่ ถือเป็นมรดกทางสังคมวัฒนธรรม เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่ชุมชนริมน้ำนำมาใช้เป็นเครื่องมือในกระบวนการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นความร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมการพัฒนา มีการประเมินความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและมีการจัดลำดับก่อนหลังในการแก้ไขปัญหา การพัฒนาที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ตั้งแต่การริเริ่มวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติและผลประโยชน์ บนรากฐานของความเสมอภาค และความตระหนักในสิทธิของสมาชิกชุมชนทุกคน การพัฒนาที่ยั่งยืนลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกรวมทั้งเทคโนโลยีการช่วยเหลือและการตลาดเพราะมุ่งเน้นไปที่การพึ่งพาตนเองของชุมชน (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548 : 10-20) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ชุมชนริมน้ำจันทบูรใช้เป็นหลักการจัดการชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนเช่นกัน คือพึ่งพาตนเอง ส่วนที่ออกสื่อเป็นไปด้วยความตกลงที่จะให้สื่อเทคโนโลยีเข้ามาเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนในหลายประการ ชุมชนให้ความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นเครื่องมือในการผลักดันชุมชนเพื่อให้ทุกฝ่ายรับทราบนโยบายชุมชนจากคนในชุมชน ทำให้ทราบถึงจุดยืนและวิธีการที่ชุมชนใช้ต่อกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและเกิดจากชุมชนได้รับการขอความร่วมมือจากภาคอื่น ๆ ซึ่งชุมชนริมน้ำฯ ไม่มุ่งเน้นการพัฒนาไปสู่การตลาดด้วยดังกล่าว

หลักการที่เป็นผลแห่งการบูรณาการทางแนวความคิดที่เน้นโครงสร้างและวัฒนธรรม

ทางสังคม

หลักการนี้ อาจพิจารณาถึงรูปแบบการบูรณาการกระบวนการพัฒนากับภูมิปัญญาภายใต้โครงสร้างทางสังคมท้องถิ่น โดยมีมุมมองว่า การพัฒนาที่ดำเนินการอยู่ ควรเป็นไปตามธรรมชาติที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน การบูรณาการทางแนวคิดและโครงสร้างดังกล่าว ทำให้ทราบถึงนัยของการพัฒนาที่เป็นการเรียนรู้ของชุมชน และการปรับสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งต้องอาศัยสถานะ บทบาท โครงสร้างทางสังคมและกลไกในการจัดการเรื่องเดียวกัน สำหรับชุมชนริมน้ำจันทบูร การดำเนินการพัฒนาเป็นไปในรูปแบบที่เน้นการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน เป็นการดำเนินการและร่วมเรียนรู้ที่ทั้งกลุ่มแกนนำกับชาวบ้านมีปฏิสัมพันธ์กัน รวมถึงชาวบ้านกับชาวบ้าน แกนนำกับจังหวัด แกนนำกับองค์กรต่างๆ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนมีกระบวนการที่เน้นการต่อยอดทางความคิด เพื่อทิศทางการจัดการ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาชุมชนในอนาคต

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี